

Historia i współczesność procesu edukacyjno-wychowawczego

PRACE
NAUKOWE

UNIWERSYTETU
ŚLĄSKIEGO
W KATOWICACH

NR 3270

Historia i współczesność procesu edukacyjno-wychowawczego

pod redakcją
Danuty Kocurek

Redaktor serii: Publikacje Wydziału Etnologii i Nauk o Edukacji
Urszula Szuścik

Recenzent
Wiesław Wójcik

Redakcja: Karol Szymański
Projekt okładki: Agata Augustynik
Redakcja techniczna: Barbara Arenhövel
Korekta: Marzena Marczyk
Łamanie: Marek Zagniński

Copyright © 2015 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-8012-441-7
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-8012-442-4
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 10,5. Ark wyd. 13,0.
Papier offset. kl. III, 90 g. Cena 20 zł (+VAT)
Druk i oprawa: „TOTEM.COM.PL Sp. z o.o.” Sp.K.
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław

Spis treści

Wprowadzenie	7
------------------------	---

Historyczne aspekty edukacji i wychowania

Danuta Kocurek Zasady dobrego wychowania elementem edukacji Renesansu (w świetle pism Erazma z Rotterdamu)	11
Wiesława Korzeniowska Udział ziemiaństwa górnośląskiego w upowszechnianiu edukacji szkolnej w XVIII, XIX i początkach XX wieku	21
Urszula Klajmon-Lech Działalność edukacyjno-wychowawcza Kościoła rzymskokatolickiego na Śląsku Cieszyńskim w latach 1869–1925	35
Piotr Kropka Szkolnictwo wiejskie Śląska Cieszyńskiego w pierwszych dekadach władzy komunistycznej. Problemy lokalowe, edukacyjne i wychowawcze na przykładzie szkoły w Rudzicy na podstawie kroniki szkolnej (1945–1974)	55
Gabriela Piechaczek-Ogierman Historyczne kształtowanie się koncepcji wychowania zdrowotnego w Polsce	71

Rzeczywistość edukacyjno-wychowawcza w dobie przemian cywilizacyjnych

Małgorzata Bortliczek	
Wychowanie do kultury języka	87
Aniela Różańska	
Świętowanie — zapomniana kategoria pedagogiczna	105
Małgorzata Zalewska-Bujak	
Edukacja w duchu podmiotowości — niektóre obszary deficytów	115
Krzysztof Śleziński	
Kształcenie filozoficzne i jego miejsce w edukacji	129
Natalia Ruman	
Nie zatracić korzeni przeszłości. Refleksje o tożsamości i dziedzictwie kulturowym społeczności ponadgimnazjalnych szkół pszczyńskich	141
Noty o autorach	165

Wprowadzenie

W dobie przemian cywilizacyjno-społecznych XXI wieku wychowanie i nauczanie młodego pokolenia jest jednym z głównych zagadnień polityki oświatowej większości państw. Pojawiają się oryginalne teorie i koncepcje, kształtujące nową rzeczywistość edukacyjną i rodzące pozytywne innowacje w zakresie praktyki oświatowej, co budzi wiele nadziei, ale wywołuje także niepokój¹. Dynamika przeobrażeń zachodzących we współczesnym i multimedialnym świecie skłania do refleksji nad historycznymi i współczesnymi aspektami edukacji i wychowania.

Należy mieć na uwadze fakt, że proces wychowania i kształcenia jest zjawiskiem złożonym i staje się naczelnym problemem epoki ponowoczesności. Wiele instytucji, przede wszystkim rodzina i szkoła, jest odpowiedzialnych za przygotowanie młodego pokolenia do radzenia sobie z nowymi wyzwaniami, jakie niesie globalizacja i cyberprzestrzeń.

Kierunki i wyznaczniki przemian współczesnej szkoły to temat, który jest przedmiotem wielu analiz, opracowań naukowych i dyskusji. W obecnym kontekście społecznym wszyscy zastanawiają się nad tym, czy współczesna szkoła spełnia potrzeby i oczekiwania społeczne absolwentów i zarazem przygotowuje ich do wielostronnej aktywności w świecie. Poza tym należy pamiętać, że szkoła jest nie tylko miejscem przekazywania uczniom określonego zasobu wiedzy i umiejętności, ale też pozostaje przede wszystkim miejscem wychowania.

Publikacja stanowi próbę przybliżenia wybranych zjawisk pedagogicznych w kontekście historycznym oraz ukazania dziejowego rozwoju wycho-

---

¹ Szerzej na ten temat w pracy pod redakcją D. KOCUREK: *Rodzina i szkoła wobec realiów i wyzwań XXI wieku*. Cieszyn—Katowice—Kraków 2010.

wania w powiązaniu ze współczesnym modelem edukacyjnym. Prezentowana praca składa się z dwóch głównych części. W pierwszej z nich przedstawiono wybrane problemy związane z historią nauczania i wychowania, między innymi zagadnienia dotyczące wychowania w Odrodzeniu, wkładu ziemiaństwa w upowszechnianie edukacji szkolnej, wychowawczej roli Kościoła katolickiego na Śląsku Cieszyńskim w XIX stuleciu, problemy szkolnictwa wiejskiego w Polsce Ludowej oraz zarys historyczny edukacji zdrowotnej. Tematyka części pierwszej ma za zadanie zaszczerpić kult dla tradycji edukacyjnych oraz upowszechnić szeroko rozumianą kulturę pedagogiczną.

W części drugiej przybliżono współczesne kategorie wychowawcze i edukacyjne, w tym: wychowanie do kultury języka, zapomnianą kategorię pedagogiczną, jaką jest świętowanie, edukację w duchu podmiotowości, kształcenie filozoficzne oraz refleksje na temat tożsamości i dziedzictwa kulturowego.

Różnorodność poruszanych zagadnień pozwala ukazać szerokie horyzonty badań i wielość problemów edukacyjno-wychowawczych, skoncentrowanych wokół realiów i wyzwań obecnych czasów.

Autorzy prezentowanych tekstów starali się wykazać, że złożony proces pedagogiczny jest pomostem między przeszłością a teraźniejszością, dlatego należy czerpać z dorobku poprzednich generacji, by dobrze przygotować młode pokolenie do życia w zmieniającej się rzeczywistości społecznej, politycznej i gospodarczej.

Przedstawione zagadnienia nie wyczerpują podjętej tematyki, ale mogą stanowić głos w dyskusji dotyczącej zarówno historycznych aspektów edukacji i wychowania, jak i współczesnych dylematów oświatowych. Zasygnalizowane tematy mogą też być inspiracją do dalszych badań związanych z najnowszymi trendami pedagogicznymi. Należy mieć nadzieję, że praca będzie przydatna historykom wychowania, pedagogom i pracownikom instytucji edukacyjno-opiekuńczych i wychowawczych oraz studentom kierunków pedagogicznych.

W tym miejscu pragnę podziękować wszystkim Autorom, którzy dzieląc się swoimi przemyśleniami, przyczynili się do powstania niniejszej publikacji.

Danuta Kocurek

Noty o autorach

Bortliczek Małgorzata — doktor nauk humanistycznych, adiunkt w Instytucie Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego. Zainteresowania badawcze: odmiany funkcjonalne i style współczesnej polszczyzny, w tym styl popularnonaukowy w publikacjach adresowanych do odbiorcy dziecięcego, kultura języka polskiego i praktyczna stylistyka.

Klajmon-Lech Urszula — doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki, adiunkt w Instytucie Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego, Wydziału Etnologii i Nauk o Edukacji w Cieszynie. W pracy naukowej podejmuje problematykę związaną z pedagogizacją rodziny dziecka z niepełnosprawnością, z pedagogiką chrześcijańską oraz z edukacją wielo- i międzykulturową. Autorka i współredaktor trzech monografii oraz czterdziestu artykułów. Od 2000 r. uczestniczy w pracach Społecznego Zespołu Badań Kultury i Oświaty Pogranicza, kierowanego przez prof. zw. dr. hab. Tadeusza Lewowickiego. Jest także członkiem Zespołu Pedagogiki Chrześcijańskiej, działającego pod patronatem KNP PAN, oraz Stowarzyszenia Wspierania Edukacji Międzykulturowej.

Kocurek Danuta — doktor nauk humanistycznych w zakresie historii, adiunkt w Zakładzie Historii i Teorii Wychowania Wydziału Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego. Działalność naukową koncentruje wokół zagadnień z historii wychowania i myśli pedagogicznej, historii społecznej Górnego Śląska, ze szczególnym uwzględnieniem ziemi pszczyńskiej i edukacji regionalnej. Jest autorką pięciu monografii oraz pięćdziesięciu artykułów naukowych i popularnonaukowych z historii, pedagogiki, teologii i regionalizmu.

Korzeniowska Wiesława — profesor zwyczajny, doktor habilitowany; historyk, historyk oświaty. W latach 1986–2009 pracownik naukowo-dydaktyczny Uniwersytetu Śląskiego, od 1.09.2009 r. — rektor Wyższej Szkoły Administracji w Bielsku-Białej. Obszar zainteresowań naukowych: dzieje myśli pedagogicznej, historia edukacji i wychowania, pedagogika rodziny — w aspekcie historycznym i współczesnym, społeczno-kulturalne i oświatowe dzieje Górnego Śląska drugiej połowy XIX i pierwszej połowy XX wieku. Autorka ponad trzystu publikacji naukowych i popularnonaukowych.

Wybrane prace zwarte: *Codziennosc społeczności wsi rejencji opolskiej w aspekcie zachodzących przemian (1815–1914)*. Państwowy Instytut Naukowy, Opole 1993; *Ziemianstwo na Górnym Śląsku w XIX i XX wieku. Studium monograficzne*. Śląski Instytut Naukowy w Opolu, Opole 1997; *Edukacja i wychowanie różnych warstw społecznych na ziemiach polskich — od drugiej połowy wieku XIX do roku 1918*. Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2004; *Dzieje rodziny i wychowania w rodzinie*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2009; *Dzieje myśli pedagogicznej. Chronologiczny słownik biograficzny*. Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2010; *Kulturotwórcze aspekty funkcjonowania ziemianstwa górnośląskiego (wiek XIX i pierwsza połowa XX)*. Wyższa Szkoła Administracji, Bielsko-Biała 2011. Zainteresowania pozanaukowe: muzyka klasyczna (w szczególności symfoniczna i operowa), malarstwo i malowanie, turystyka i bibliofilstwo.

Kropka Piotr — magister historii, absolwent Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego. Główne zainteresowania naukowe: historia Śląska Cieszyńskiego od czasów najdawniejszych do współczesności, folklor Śląska Cieszyńskiego, architektura wiejska na Śląsku Cieszyńskim, dawna architektura sakralna (zwłaszcza budownictwo drewniane), historia wojskowości, fortyfikacje XVII–XIX w., malarstwo i rysownictwo batalistyczne (także we własnym, amatorskim wykonaniu), historia Śląska, gwara śląska, historia Polski.

Piechaczek-Ogierman Gabriela — doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki, adiunkt na Wydziale Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego. Autorka kilkudziesięciu publikacji z zakresu profilaktyki i pedagogiki zdrowia oraz monografii *Postawy zdrowotne uczniów i ich socjokulturowe uwarunkowania* (2009). Współredaktorka monografii *Edukacja postrzegana z perspektywy uczniów, rodziców i nauczycieli ze szkół z polskim językiem nauczania w wybranych krajach europejskich* (2014) oraz prac zbiorowych *Wielokulturowość i problemy edukacji* (2012), *Edukacja dzieci i młodzieży w środowiskach zróżnicowanych kulturowo* (2014). Od 1999 r. uczestniczy w pracach Społecznego Zespołu Badań Kultury i Oświaty Pogranicza, kierowanego przez prof. zw.

dr. hab. Tadeusza Lewowickiego. Swoje zainteresowania naukowe koncentruje wokół problematyki edukacji i kształtowania się tożsamości w warunkach wielokulturowości. Członkini Stowarzyszenia Wspierania Edukacji Międzykulturowej oraz Polsko-Czeskiego Towarzystwa Naukowego.

Róžańska Aniela — doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki; adiunkt w Instytucie Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego, Wydziału Etnologii i Nauk o Edukacji w Cieszynie. Jej zainteresowania naukowe koncentrują się wokół problemów i zjawisk występujących na zróżnicowanych kulturowo i wyznaniowo pograniczach, zwłaszcza wokół kwestii wyznaniowych i edukacji religijnej. Ponadto w pracy naukowej podejmuje problematykę związaną z edukacją małego dziecka i edukacją ekologiczną. Autorka, współautorka i współredaktor naukowy sześciu monografii oraz około osiemdziesięciu artykułów.

Ruman Natalia Maria — doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki, licencjat kanoniczny teologii, doktorantka studiów stacjonarnych Wydziału Teologii Uniwersytetu Śląskiego; asystent Zakładu Pedagogiki Ogólnej i Metodologii Badań Uniwersytetu Śląskiego, Wydziału Etnologii i Nauk o Edukacji w Cieszynie; wychowawca, nauczyciel katecheta klas ponadgimnazjalnych w Powiatowym Zespole Szkół nr 2 im. K. Miarki w Pszczynie.

Autorka publikacji: *Pracowity żywot księdza dziekana Mateusza Bieloka*. Towarzystwo Miłośników Ziemi Pszczyńskiej, Pszczyna 2010; *Duszpasterstwo parafialne w dekanacie bytomskim pod koniec XVIII wieku*. Wydawnictwo Scriptum, Katowice—Kraków 2010; *Psychologiczny, teologiczny i społeczno-kulturowy wymiar śmierci i żałoby*. Wydawnictwo Scriptum, Katowice—Kraków 2011; *Pszczyńskie sacrum w małych obiektach architektury*. Wydawnictwo Scriptum, Cieszyn—Pszczyna 2012.

Członek Europejskiego Stowarzyszenia Teologii Katolickiej, Towarzystwa Miłośników Ziemi Pszczyńskiej, redakcji Serii Towarzystwa Miłośników Ziemi Pszczyńskiej i Urzędu Miejskiego w Pszczynie „Ludzie Naszej Ziemi”.

Od 2011 r. uczestniczy w projekcie badawczym Zakładu Katechetyki, Pedagogiki Chrześcijańskiej i Katolickiej Nauki Społecznej Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego „Wychowanie i edukacja ku dojrzałemu przeżywaniu wiary we wspólnocie chrześcijańskiej”, kierowanym przez ks. prof. dr. hab. Henryka Krzysteczko.

Zainteresowania naukowo-badawcze koncentruje na: edukacji regionalnej, wielo- i międzykulturowej, edukacji religijnej oraz pedeutologii — współczesnych dylematach katechizacji i roli nauczyciela katechety w procesie dydaktyczno-wychowawczym.

Śleziński Krzysztof – profesor nadzwyczajny, doktor habilitowany, filozof i pedagog; pełni funkcję Dyrektora ds. Naukowych i Współpracy z Zagranicą w Instytucie Nauk o Edukacji Wydziału Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego. Autor pięciu monografii naukowych: *Elementy platonizmu u Rogera Penrose’a* (1999), *Zarys dydaktyki filozofii* (2000), *Benedykta Bornsteina koncepcja naukowej metafizyki i jej znaczenie dla badań współczesnych* (2009), *Filozofia Benedykta Bornsteina oraz wybór i opracowanie niepublikowanych pism* (2011), *Edukacja filozoficzna w teorii i praktyce* (2012) oraz współredaktor rocznika filozoficznego „*Studia z Filozofii Polskiej*”.

Zalewska-Bujak Małgorzata – doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki; pracownik naukowo-dydaktyczny Wydziału Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego. Członek Zespołu Samokształceniowego i Samopomocy Koleżeńskiej KNP PAN, prowadzonego pod kierunkiem naukowym prof. zw. dr. hab. Marii Dudzikowej. Zainteresowania naukowe skupiają się wokół zagadnień pedantologicznych: udział nauczycieli w przemianach edukacyjnych, specyfika zjawiska komunikacji między uczniem i nauczycielem, uwarunkowania społeczne zawodowego funkcjonowania nauczycieli.